

Jolanta Chwastyk-Kowalczyk, Zofia Sokół

Kraków - Lwów: książki - czasopisma - biblioteki.

Pod redakcją Haliny Kosętki. T. VIII, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2006, 634 s.

Ukazało się drukiem pokłosie VIII Międzynarodowej Konferencji Naukowej, która odbyła się w Krakowie w dniach 16–18 listopada 2005 roku, pod hasłem: *Kraków – Lwów: książki, czasopisma, biblioteki*, oznakowany jako tom VIII, pod redakcją prof. dr hab. Haliny Kosętki – dyrektora Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Akademii Pedagogicznej w Krakowie. Tom ten składa się ze *Wstępu* wprowadzającego, czterech części merytorycznych, indeksu nazwisk i wykazu tytułów czasopism.

Część pierwszą zatytułowano: *Książki i ich wydawcy w Krakowie i Lwowie w XIX i XX wieku*; część druga nosi tytuł: *Biblioteki w Krakowie i Lwowie do XX wieku*; część trzecia poświęcona wydawnictwom ciągłym: *Czasopiśmiennictwo* i część czwarta: *Problemy kultury literackiej XIX i XX wieku*.

Zawartość i układ prezentowanego wydawnictwa zbiorowego znacznie odbiega od programu konferencji, ponieważ wielu autorów nie dostarczyło na czas swoich wystąpień do druku, weszły zaś nowe, które były zgłoszone, ale autorzy, z ważnych powodów, nie wzięli osobistego udziału w konferencji.

Część I zatytułowana: *Książki i ich wydawcy w Krakowie i Lwowie w XIX i XX wieku* składa się z 22 rozpraw dotyczących historii i produkcji książki, cenzury i wykazów książek zakazanych, księgarń, działalności wydawniczej i wydawców i innych problemów związanych z tą dziedziną. Chronologicznie dzieło obejmuje okres od końca XVIII wieku – od czasu założenia we Lwowie pierwszej drukarni – Pillerów, do końca dwudziestolecia międzywojennego. W zbiorze dominuje tematyka lwowska i województwa lwowskiego – (13 rozpraw i artykułów), Krakowa i Ziemi Krakowskiej – (5) oraz łączone tematy krakowsko-lwowskie (4 publikacje).

Część dotycząca książki i działalności wydawniczej otwiera rozprawa prof. dr hab. Anny Aleksiewicz (UWr) pt. *Wybrane źródła do dziejów Zakładu Pillerów we Lwowie założonego w 1773 r. przez przybyłego z Wiednia Niemca Antoniego*

Pillera, który jako typograf gubernialny Jego Cesarsko-Królewskiej Mości odbijał głównie druki urzędowe oraz podręczniki na potrzeby niemieckich szkół. Drukarz – sprowadzony przez władze austriackie w celu germanizacji Galicji – szybko uległ polonizacji, „stając się filarem podtrzymującym życie narodowe poprzez książkę polską ponad sto lat”. Drukarnia Pillerów rozrosła się i objęła swoją działalnością całą Galicję, tworząc filie zakładów drukarskich w poszczególnych miastach: w Tarnowie, Rzeszowie, Tarnopolu, Samborze i Stanisławowie. Archiwum tej bogatej firmy zostało rozproszone po różnych instytucjach naukowych Lwowa, Wrocławia i Krakowa. Autorka opisała stan szczątkowych zespołów archiwalnych i dostęp do nich, stan opracowania oraz artykuły w prasie codziennej na ten temat stanowiące uzupełniające źródło informacji o działalności wydawniczej Zakładu Pillerów.

Następna rozprawa – prof. dr hab. Hanny T a d e u s i e w i c z (UŁ) pt. *Józef Chęciński – drukarz i księgarz lwowski XIX/XX wieku. Przypomnienie pracownika książki polskiej*, zapomnianego właściciela Drukarni Katolickiej we Lwowie. Drukował on zgodnie ze swoją specjalizacją książki religijne, dewocyjne, pieśni nabożne, książeczki do nabożeństwa, opowieści o świętych i inne. Drukarnię J. Chęciński sprzedał w 1915 r. – Oplacie, który był jej właścicielem do 1918 r., do czasu zarekwirowania jej na potrzeby wojskowe w czasie walk o Lwów. Drukarnia działała do 1924 r., potem brak wiadomości o jej istnieniu.

Następny artykuł dr Bożeny K o r e d c z u k (UWr) zatytułowany *Jan Ptaśnik (1876–1930) – krakowski i lwowski historyk książki* dotyczy działalności profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego i Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, jego badań nad książką, drukarstwem, księgarstwem, papiernictwem, iluminatorstwem i introligatorstwem. Profesor Jan Ptaśnik był autorem monografii do historii drukarstwa pt. *Monumenta Poloniae typographica XV et XVI saeculorum*, tom pierwszy obejmował impresorów krakowskich. Stworzył polską szkołę archiwalno-historyczną w badaniach księgoznawczych, którą kontynuowali i rozwijali: Maria Wojciechowska, Anna Jędrzejowska, Józef Seruga, Stanisław Łempicki, Wanda Pauli, Łucja Charewiczowa, Karol Maleczyński, Józef Skoczek, Józef Zieliński i wielu innych współczesnych badaczy.

Kolejna rozprawa zatytułowana *Księgarnia Polska Bernarda Połonieckiego we Lwowie w dobie autonomii (1889–1914)* autorstwa prof. dr hab. Marii K o n o p k i (AP Kraków) dotyczy działalności Bernarda Połonieckiego – zasłużonego wydawcy, nakładcy literatury Młodej Polski, jak również wydawcy krytycznych dzieł A. Mickiewicza i J. Słowackiego, A. Fredry, J. Kasprówicza, K. Irzykowskiego, L. Staffa i innych autorów. Sygnowane przez tę firmę dzieła były starannie opracowywane i wydawane, stanowiąc wzór sztuki edytorskiej. Księgarz ten wprowadził do obiegu czytelniczego najwięcej dzieł polskich modernistów. Autorka charakteryzując jego działalność pisze, że to ten księgarz „za największą zasługę poczytywał sobie umiejętność wyławiania talentów i zachęcanie pisarzy do współpracy” i dalej, że „jego życzliwy stosunek do ludzi pióra i chęć niesienia pomocy, zdecydowały o randze podejmowanych przez niego inicjatyw wydawniczych”.

Publikacja dr Anny G r u c y (UJ): *Nieprofesjonalni wydawcy indywidualni w Krakowie w dobie autonomii galicyjskiej* dotyczy działalności nakładców zakonów i klasztorów, szkół, wydawców indywidualnych, autorów i tłumaczy, publikujących swoje prace własnym nakładem, którzy w latach 1866–1914 ogłosili drukiem około 21 procent ogółu wydawnictw w Krakowie.

Następna praca – prof. dra hab. Janusza S o w i ń s k i e g o (AP Kraków) nosi tytuł: *Rola Zjazdu im. Kochanowskiego w Krakowie w 1884 r. w ukształtowaniu zasad edytorstwa faksymilowego w Polsce*. Autor przedstawił w niej historię i technologię reprodukcji, jak również poglądy historyków edytorstwa na to zjawisko i bogate już piśmiennictwo przedmiotu. Omówił „świat kopii”, który obecnie żyje coraz intensywniej własnym życiem i zdobył swoje niepodważalne miejsce w nauce i sztuce.

Kolejna publikacja dr Barbary S z o r n e l - D ą b r o w s k i e j (AŚ Kielce) dotyczyła *Współpracy bibliofilów Krakowa i Lwowa w zakresie rozwoju nauki o książce w dwudziestoleciu międzywojennym i ich aktywnej działalności w dziedzinie rozwijania zamiłowania do pięknej książki oraz starania o utrzymanie tradycji wysokiego poziomu edytorskiego polskich wydawnictw*.

Następnie dr Barbara K o n a r s k a - P a b i n i a k (Tow. Naukowe Płockie) przedstawiła *Lwowiana w Zbiorach Specjalnych Biblioteki im. Zielińskich TNP w Płocku z XVI–XVIII wieku*. Twórcą biblioteki był Gustaw Zieliński – poeta romantyczny, wywieziony na Sybir za udział w powstaniu listopadowym, który po powrocie z zesłania zajął się gromadzeniem książek. Dysponując dużym majątkiem zebrał 15 508 dzieł, 1486 map, 21 atlasów, 429 wol. archiwum rodzinnego i nieznaną dotąd liczbę rycin i rękopisów. Posiadał również 39 inkunabułów, jak np.: *Boską Komedię* Dantego z 1487 r., *Opera philosophica et epistolae* Luciusa A. Seneki z 1492 r., czy Joannesa Verulanusa Sulpitiusa *Deversuum scansione et syllabarum quantitate* z 1499 r. Tematem rozprawy jest opis i dokumentacja starych druków wydanych we Lwowie w XVI–XVIII wieku, znajdujących się w zbiorach Biblioteki im. Zielińskich TNP w Płocku.

Podobnej tematyce jest poświęcony artykuł Anny D y m m e l (UMCS) pt. *Krakovska i lwowska książka w Lublinie w pierwszej połowie XIX wieku*, dotyczący powstawania pierwszych księgarń i wypożyczalni książek w Lublinie, jak np.: Kazimierza Szczepańskiego (1800–1852), księgarnia Lubelskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Stanisława Streibla, firma Stanisława Samuela Arcta i inne, które prowadziły sprzedaż książek wydawanych w Krakowie i Lwowie. Była to literatura piękna, książki naukowe, religijne, podręczniki szkolne, poradniki, literatura rozrywkowa i czasopisma. W lubelskich księgarniach dominowała książka warszawska, co jest zrozumiałe ze względu na działalność w tej samej dzielnicy rozbiorowej, natomiast wydawnictwa krakowskie i lwowskie stanowiły zaledwie 4 procent, co nie jest małym odsetkiem zważywszy, że w epoce przedkonstytucyjnej w zaborze austriackim obowiązywała surowa cenzura obejmująca publikacje wydane w innym zaborze.

Komunikat naukowy mgr Joanny G o m o l i s z e k (UMK) pt. *Pierwsze powojenne wydawnictwa studenckie Uniwersytetu Jagiellońskiego* obejmował dodatki, jednodniówki i kolumny w prasie codziennej wydawane przez Bratnią Pomoc Stu-

dentów UJ w latach 1945–1955, w „Akademiku Krakowskim” i „Wiadomościach Uniwersyteckich”.

Artykuł dr Karola S a n o j c y (UWr) pt. *Rola lwowskiego Państwowego Wydawnictwa Książek Szkolnych w realizacji polityki oświatowej Drugiej Rzeczypospolitej* dotyczył działalności wydawniczej firmy, która obok Ossolineum i Książnicy–Atlas wydawała najczęściej podręczników szkolnych, związanych z reformą oświaty Janusza Jędrzejewicza i przebudową szkolnictwa.

Tej samej problematyki dotyka następny artykuł – dr Marii S t i n i i (UJ) pt. *Lwowska Biblioteczka Pedagogiczna – między teorią a praktyką nauczycielską*. Autorka przedstawiła serię wydawniczą „Biblioteczka Pedagogiczna” złożoną z 36 tytułów ukazujących się w jej ramach w latach 1936–1939, przeznaczonych dla nauczycieli w związku z reformą szkolnictwa, jako kontynuacja rozwoju polskiej myśli pedagogicznej.

W kolejnej publikacji dr hab. Grażyna W r o n a (AP Kraków) zaprezentowała *Krakowski indeks książek zakazanych z lat 1932–1939* znajdujący się w Wydziale Karnym Sądu Okręgowego w Krakowie. Obejmuje on 36 tytułów książek skonfiskowanych za „przestępstwa popełnione treścią druku”, najczęściej „przeciwko porządkowi publicznemu”. Były to między innymi dzieła Nikołaja Bucharina, Włodzimierza Lenina, Henryka Barbusse, Ignacego Fika i inne o charakterze politycznym. Następną kategorię stanowiły wydawnictwa uznane za druki pornograficzne, takie jak: *Żywoty kurtyzan* Pietro Aretino, *Zmory* Emila Zegadłowicza, *Trudny życiorys* Mariana Czuchnowskiego oraz inne, konfiskowane na podstawie artykułów kodeksu karnego.

Prof. dr hab. Henryka K r a m a r z (AP Kraków) w rozprawie *Książka w międzywojennym okresie działalności Towarzystwa im. ks. Piotra Skargi (w świetle archiwaliów lwowskich)* przedstawiła rolę, jaką odegrała książka w realizacji programowych celów Towarzystwa zrzeszającego inteligencję katolicką, działającego pod patronatem jezuitów w okresie dwudziestolecia międzywojennego we Lwowie. Działalność edytorska tej organizacji była nastawiona na potrzeby warstw niezamożnych, edukacyjnie zaniedbanych i narażonych na różnorodną propagandę ideologiczną. Towarzystwo działało w latach 1908–1939, także po drugiej wojnie światowej. W latach 70. XX wieku grupa świeckiej inteligencji katolickiej w Krakowie podjęła próbę reaktywowania tradycji wychowania patriotycznego i katolickiego i powołała laickie Towarzystwo im. Piotra Skargi.

Na temat lwowskiej szkoły bibliograficznej interesującą rozprawę przedstawił prof. dr Artur Z n a j o m s k i (UMCS) pt. *Wkład lwowskiego środowiska historycznego w rozwój bibliografii polskiej od drugiej połowy XIX wieku do 1939 roku*. Szkoła bibliograficzna powstała w połowie XIX wieku we Lwowie, gdzie historycy dysponowali zasobnym zapleczem naukowym zgromadzonym w kilku bibliotekach, archiwach i Ossolineum, prowadząc intensywne i szeroko zakrojone badania w zakresie historii Polski, posługując się krytyczną metodą analizy materiału, źródeł historycznych, zagadnień historycznoprawnych i nauk pomocniczych historii. Istotnym nurtem twórczości historyków lwowskich była bibliografia, jak na przykład *Bibliografia historii polskiej* Ludwika Finkla, *Bibliografia historii Żydów w Polsce*

i w krajach ościennych Majera Bałabana i Mojżesza Schorra, *Bibliografii Bibliografii, Bibliotekarstwa i Bibliofilstwa* Marii Mazankówny-Friedbergowej i wiele bibliografii osobowych, miejscowości i zagadnień. Lwowska szkoła bibliograficzna opracowała również metodykę bibliograficzną, historię tej dyscypliny naukowej, jak też ją upowszechniła. Wykształciła też liczne grono historyków – bibliografów, działających wspólnie.

Kolejną pozycją w zbiorze jest rozprawa dr Marty P ę k a l s k i e j (UWr) pt. *Literatura turystyczno-krajoznawcza w repertuarze wydawców krakowskich i lwowskich dwudziestolecia międzywojennego* przedstawiająca działalność wydawniczą firm specjalizujących się w przewodnikach turystycznych, monografiach krajoznawczych, wydawnictwach literackich, kartograficznych i innych dotyczących Tatr i Beskidów. W Krakowie do najbardziej aktywnych należały: Polskie Towarzystwo Tatrzańskie, Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, Towarzystwo Krzewienia Narciarstwa i inne, we Lwowie zaś: Książnica–Atlas, Księgarnia Polska B. Połonieckiego, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Towarzystwo Opieki nad Zabytkami i wiele innych.

Z tej samej problematyki jest artykuł mgr Moniki R a u s z (AP Kraków) *Przewodniki po Lwowie i okolicach*, w którym Autorka przedstawiła narodziny i rozwój tego rodzaju wydawnictw we Lwowie od połowy XIX wieku i doprowadziła do 1939 r., jak również załączyła chronologiczne zestawienie bibliograficzne liczące 93 pozycje.

Dr Piotr L e c h o w s k i zamieścił rozprawę *Działalność wydawnicza Muzeum Etnograficznego w Krakowie w latach 1911–2001*, najstarszego muzeum etnograficznego w Polsce i scharakteryzował jego wydawnictwa. Muzeum prowadzi obok działalności wystawienniczej, naukowo-badawczej, edukacyjnej, bibliotecznej, archiwalnej, konserwatorskiej, również – wydawniczą. Są to druki towarzyszące wystawom, od 1966 r. „Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie”, foldery i inne wydawnictwa. W latach 1911–2001 Muzeum wydało 170 pozycji tytułowych.

Zbliżony tematycznie jest następny artykuł dr Marka P i e c z o n k i (AP Kraków) pt. *Działalność firm wydawniczych szkół wyższych Krakowa w roku 2004*. W Krakowie funkcjonują 53 firmy wydawnicze, w tym 13 uczelnianych. Największa firma działa przy UJ, na drugim miejscu plasuje się Akademia Ekonomiczna, na trzecim – Akademia Pedagogiczna. Autor zajmuje się także badaniem nowoczesnej techniki sprzedaży i marketingu, dokumentując działalność księgarni i sklepów internetowych.

Mgr Ewa T ł u c z e k (AP Kraków) opracowała komunikat dotyczący działalności wydawniczej *Zukerkandłów ze Złoczowa* i ich serii „Biblioteki Powszechnej” złożonej z małych tomików o objętości 4–6 arkuszy druku, broszurowanych, następnie oprawianych w kolorową, estetyczną okładkę projektu znanego grafika – Stanisława Dębickiego. W serii wydawano literaturę polską i obcą, prace z zakresu kultury, historii, przyrody, sportu, nauki języków obcych i inne.

Kolejną rozprawą napisaną przez dr Ewę W ó j c i k (AP Kraków) zatytułowana *Księgarstwo lwowskie dwudziestolecia międzywojennego w pamiątkach i wspomnieniach* dotyczy stosunków wydawniczych, księgarskich, antykwarycznych,

jak również bibliotek i czytelnictwa we Lwowie. Do najciekawszych pamiętników należą: Jana Lama, Stanisława Wasylewskiego, Stanisława Łempickiego, bibliofila lwowskiego – Mieczysława Opałka, jak również kolekcjonera warszawskiego – Jana Michalskiego. Analiza literatury pamiętnikarskiej jest niezwykle cenna, bowiem pozwala poznać lwowskie środowisko księgarskie, metody działania firm księgarsko-wydawniczych, ich rozwój, czy też przyczyny upadku.

Druga część zbioru, zatytułowana **Biblioteki w Krakowie i Lwowie od XVIII do XX wieku**, składa się z 6 publikacji dotyczących historii, roli, zadań i funkcjonowania bibliotek we Lwowie (3), w Krakowie (1) i lwowsko-krakowskie prace (2).

Tę część otwiera komunikat mgr Anny S t r z e b o ņ s k i e j (MCK) pt. *Galicjana w księgozbiorze Biblioteki Międzynarodowego Centrum Kultury a działalność MCK (konferencje, wydawnictwa własne, kontakty)*, który dotyczy funkcjonowania Międzynarodowego Centrum Kultury w Krakowie, powstałego w 1991 r. na Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie poświęconej dziedzictwu narodowemu. MCK jest instytucją o charakterze naukowo-badawczym, pełni rolę edukacyjną i informacyjną. W jego skład wchodzi: Ośrodek Dziedzictwa Europejskiego, Ośrodek Promocji Artystycznej i Naukowej oraz Biblioteka MCK, powstała wraz z powołaniem Centrum. Biblioteka gromadzi wydawnictwa zgodnie z kierunkami pracy naukowej, badawczej i edukacyjnej, głównie badań nad wspólnotą kulturową, zwłaszcza kontaktów polsko-ukraińskich. Organizuje konferencje i seminaria o charakterze międzynarodowym oraz imprezy towarzyszące, takie jak wystawy, toteż księgozbiór tej Biblioteki jest dobierany pod kątem rozwijania kontaktów ze wschodnim sąsiadem. W 2005 r. zbiory tej biblioteki wynosiły 12 600 jednostek inwentarzowych, głównie *galicianów* z zakresu kultury, sztuki, architektury, historii, polityki okresu Galicji oraz związanych z nią spraw społeczno-gospodarczych.

Kolejną publikacją jest artykuł dr Barbary M a r e s z (Biblioteka Śląska) pt. *Lwowskie biblioteki i wydawnictwa teatralne w XIX i na początku XX wieku*, w którym opisuje dzieje i zbiory bibliotek teatralnych – teatrów zawodowych, amatorskich i prywatnych we Lwowie, jednym z największych ośrodków teatralnych – po Warszawie i Krakowie. We Lwowie od 1809 r. działał polski zawodowy teatr dramatyczny, a od 1872 r. także muzyczny – operowy i operetkowy, rozwijał się też ruch teatralny. Przy każdym z nich funkcjonowały biblioteki, które dokumentują znaczny wkład teatru w kulturę polskiej książki. Księgozbiory tych bibliotek były gromadzone różnymi metodami i sposobami, mają też już swoją historię. Biblioteka Teatru Lwowskiego od 1912 r. stała się własnością gminy miasta Lwowa, księgozbiór był na bieżąco uzupełniany i w 1939 r. liczył około siedem tysięcy jednostek inwentarzowych. W 1940 r. część wyłączonych zbiorów trafiła do lwowskiego Ossolineum, stąd też w czasie rewindykacji zbiorów bibliotecznych w 1946 roku dostały się do Biblioteki Ossolineum we Wrocławiu. Część zbiorów, licząca ponad 5000 egzemplarzy, została przekazana do repatriowanego Państwowego Teatru Polskiego w Katowicach. Teatry lwowskie prowadziły również działalność wydawniczą w postaci afiszów, doniesień, programów teatralnych, sprawozdań, kalendarzy, roczników czasopism, edycji tekstów scenicznych, wydawnictw pamiątkowych publikowanych z okazji rocznic, aktorskich

jubileuszy, występów poza Lwowem. Teatralne biblioteki i wydawnictwa, związane ze sztuką słowa, wpięły się na trwałe w dzieje książki polskiej we Lwowie.

Artykuł pt. *Z dyskusji nad losami kolekcji Józefa Ignacego Kraszewskiego (Biblioteka hr. Branickich w Suchej Beskidzkiej)* opracowała mgr Anna Elżbieta S i k o r a (Zespół Szkół im. W. Goetla). Autor *Starej baśni* i siedmuset powieści historycznych, J.I. Kraszewski wychował się w kulturalnym domu rodzinnym, gdzie jak wspominał: „babka czytała głośno. Książek było pełno”. Wcześniej, bo jeszcze w dzieciństwie zaczął zbierać pamiątki historyczne, co później przerodziło się w pasję i doprowadziło do powstania kolekcji ikonograficznej liczącej około 1855 pozycji „złożonej z oryginalnych rysunków, rycin, drzeworytów, litografii” ilustrujących wydarzenia historyczne, starożytne, „ubiory, obyczaje, broń, meble itd., dawnej Polski, jej prowincji i krajów ościennych”, jak odnotowano w akcie sprzedaży owej kolekcji w 1869 r. hr. Władysławowi Branickiemu. Po jego śmierci w 1914 r. dobra hrabiego przeszły na własność hr. Juliusza Tarnowskiego, którego poślubiła Anna – córka zmarłego. Od tego czasu ikonograficzna kolekcja Kraszewskiego znajduje się w zbiorach biblioteki Branickich w Suchej Beskidzkiej, gdzie jest udostępniana prezyencyjnie dla celów naukowych i badawczych.

Dr Beata L o r e n s (URz) w rozprawie *Biblioteka bazylińskiego klasztoru św. Jerzego we Lwowie w II połowie XVIII wieku w świetle inwentarzy*, przedstawiła dorobek i sztukę edytorsko-typograficzną bibliotek monastyrów bazylińskich funkcjonujących na kresach wschodnich Rzeczypospolitej i rolę książki w ich pracy duszpasterskiej i oświatowo-wychowawczej, na przykładzie klasztoru św. Jerzego we Lwowie. Gromadzenie ksiąg rękopiśmiennych w językach greckim i cerkiewnosłowiańskim związane było z działalnością zakonu, który kładł duży nacisk na pogłębienie życia duchownego zakonników, a prowadzenie szkół klasztornych i działalność misyjna wymagały odpowiedniej formacji intelektualnej. Opisywana biblioteka klasztorna gromadziła piśmiennictwo ze wszystkich ówczesnych dyscyplin teologicznych, literaturę religijną, liturgiczną, hagiograficzną itp., jak również z zakresu prawa i medycyny.

Kolejną autorką – dr Jolanta D z i e n i a k o w s k a (AŚ Kielce) opracowała *Dzieje Państwowej Centralnej Biblioteki Pedagogicznej Kuratorium Okręgu Szkolnego we Lwowie (1926–1939)*, powstałej w 1925 r. i stanowiącej wzór dla innych placówek tworzonych w tym czasie. Przez cały okres dwudziestolecia międzywojennego gromadzono księgozbiór, doskonalono metody i formy działalności bibliotecznej, poszerzano kręgi czytelników. W 1939 r. biblioteka liczyła już ponad 15 tys. jednostek inwentarzowych druków zwartych i 130 tytułów czasopism pedagogicznych, liczących kilkaset tomów, które „wielkim nakładem zabiegów skompletowano”. Pierwszym kierownikiem był Henryk Kopia, a ostatnim przed wybuchem II wojny światowej – Jan Kuchta. Od lutego 1926 r. biblioteka była otwarta dla czytelników, nauczycieli i pedagogów. Biblioteką zarządzał kierownik wspólnie z Radą Biblioteczną, złożoną z nauczycieli wszystkich przedmiotów nauczania, także profesorów Uniwersytetu Jana Kazimierza, takich jak: Adam Fischer, Stanisław Łempicki i Bogdan Suchodolski. Autorka opisuje budżet i trudności finansowe, lokalowe, organizacyjne, działal-

ność informacyjną i poradniczo-propagandową. Lwowska Biblioteka Pedagogiczna była placówką wzorcową dla tego rodzaju instytucji zakładanych we wszystkich miastach powiatowych w województwie lwowskim.

Dr Bronisława K u l k a (Akademia im. J. Długosza w Częstochowie) opracowała *Lwowskie i krakowskie biblioteki gimnazjalne w dobie autonomicznej Galicji (1868–1918)* i na przykładzie polskich bibliotek szkolnych, uczniowskich, pomocy koleżeńskiej i nauczycielskich w Krakowie (8 gimnazjów) i Lwowie (9 gimnazjów), opisała rolę i funkcję książki w kształceniu i samokształceniu młodzieży, w doskonaleniu zawodowym nauczycieli, zasobność i dobór zbiorów, między innymi prenumeratę czasopism, stosowane metody kontroli i ich respektowania w praktyce. Ruch czytelniczy w bibliotekach krakowskich i lwowskich w tym czasie był duży, średnia przeczytanych w ciągu roku książek przez jednego ucznia wynosiła od 19,9 do 2,4. Nie były to liczby wysokie, jak wyjaśnia Autorka, wskaźniki te odnoszą się do młodzieży wypożyczającej książki, a nie do ogólnej liczby uczniów. Opiekunami bibliotek szkolnych byli nauczyciele, dla których było to zajęcie dodatkowe, wykonywane społecznie, stąd też funkcjonowanie bibliotek szkolnych nie zawsze było prawidłowe i wzorcowe.

Część trzecia tomu poświęcona wydawnictwom ciągłym nosi tytuł: *Czasopiśmiennictwo* i zawiera 18 rozpraw, artykułów i komunikatów naukowych.

Otwiera ją rozprawa dra Mariusza J a k u b k a (UJ) pt. *Prasa Krakowa 1795–1918. Statystyka i typologia*, przedstawiająca stan liczbowy prasy w okresie galicyjskim. Kraków w okresie zaboru austriackiego należał do największych ośrodków wydawniczo-prasowych. W tym czasie ukazało się w Krakowie ogółem 1248 tytułów wydawnictw periodycznych, z czego 734 (58,8%) stanowiły czasopisma, 219 (17,5%) kalendarze, 164 (13,1%) pisma o nieustalanej częstotliwości, 86 (6,8%) to gazety codzienne, a 45 (3,8%) – wydawnictwa ciągle nieregularne. Autor wyodrębnił pięć okresów rozwojowych prasy w Krakowie, posługując się przepisami prawa prasowego obowiązującego w całej Austrii i w zaborze austriackim. Pierwszy to: lata 1795–1861, w tym czasie ukazywało się od 2 do 9 tytułów periodycznych rocznie. W drugim okresie autonomicznym, obejmującym lata 1862–1889, ukazała się ustawa prasowa i przepisy kodeksu karnego, które regulowały rynek i w wymienionych latach wychodziło już 23–39 tytułów. Trzeci okres obejmował lata 1890–1899, gdy złagodzone rygory prawa prasowego i zniesiono kaucję wydawniczą, wówczas liczba wydawanych periodyków przekroczyła 60 tytułów rocznie. W czwartym okresie, w latach 1900–1913 nastąpiło zniesienie stempla dziennikarskiego, czyli podatku od liczby sprzedanych egzemplarzy, wówczas liczba nowych tytułów prasowych wzrosła ze 100 do 213. Piąty okres, to lata pierwszej wojny światowej (1914–1918), która spowodowała znaczny spadek liczby tytułów i nakładów. W pierwszym roku wojny ukazywało się w Krakowie 190 tytułów, w ostatnim 1918 – tylko 113, z powodu cenzury wojskowej, podnoszenia kosztów prenumeraty, wzrostu cen papieru, usług drukarskich i kolportażu. Autor opisuje uwarunkowania, które wpływały na rozwój prasy: sytuację historyczną, prawną, ekonomiczną, prasową, przepisy administracyjne, produkcję wydawniczą i odbiór czytelniczy. Informacja już w XIX wieku stała

się motorem rozwoju, a jak pisze Autor – „informacja prasowa stała się głównym instrumentem upowszechniania wiadomości a tym samym przemian cywilizacyjnych południowych ziem polskich na przykładzie Krakowa”.

Kolejna publikacja autorstwa prof. dr hab. Grażyny G z e l l i (UMK) pt. *Redaktorzy lwowskich i krakowskich „pism dla ludu” w XIX wieku* jest rozprawą poświęconą czasopismom o charakterze religijno-moralizatorskim adresowanym do włościan, rzemieślników i robotników. Ogółem wyszło ich 28 – w tym 18 w Krakowie i 10 we Lwowie, redagowanych przez 74 redaktorów.

Zawodowi dziennikarskiemu został poświęcony artykuł prof. dr hab. Zofii S o k ó ł (WSZ) pt. *Lwowskie redaktorki, dziennikarki i publicystki w latach 1783–1918*, który dotyczył wchodzenia kobiet do zawodu dziennikarskiego. Kobiety w prasie lwowskiej pojawiły się już w 1783 r., o 37 lat wcześniej niż w warszawskiej. Pierwszą kobietą zajmującą się wydawaniem prasy była Józefa Pillerowa, wdowa po znanym księgarzu, która zaczęła wydawać „Pismo Uwiadamiające Galicji” w języku polskim. Kobiety w prasie początkowo były redaktorkami – właścicielkami wydawnictw periodycznych, głównie czasopism dla dzieci i młodzieży o charakterze moralno-dydaktycznym. Pierwszą publicystką była Antonina Krechowicka w redakcji „Pamiętnika Lwowskiego” i „Rozmaitości”. W okresie przed Wiosną Ludów było w redakcjach 8 kobiet, w epoce konstytucyjnej 51 dziennikarek w redakcjach prasy codziennej i czasopismach. W artykule opisano pochodzenie społeczne dziennikarek, ich wykształcenie, specjalizację, warunki pracy i płacy, jak również trudną drogę kariery dziennikarskiej.

Prasą sportową zajmuje się dr Artur K u r e k (AWF Kraków) w artykule *Mniej znane lwowskie czasopisma sportowe doby autonomii galicyjskiej* dotyczącym rowerów i rozwijającego się sportu kolarskiego, przytaczając tygodnik „Das Velocipede” w języku niemieckim z 1869 r. pod redakcją Henryka M. Penna i Wiktora Zotta. W języku polskim ukazywało się „Koło” wydawane w 1895 r., przez Kazimierza Hemerlinga, jak również jego „Gazeta Sportowa” (1900–1901). Dotąd uważano, że pierwszym czasopismem sportowym w Galicji był „Przewodnik Gimnastyczny”, który ukazał się 1 kwietnia 1881 r., pod redakcją Tadeusza Żulińskiego. Autor artykułu, jak przyznaje, miał „zamiar otworzyć dyskusję o sportowych czasopismach Lwowa doby autonomicznej, niżli ją zamykać” i ustalić wykaz prasy sportowej.

Innej problematyce jest poświęcona rozprawa ks. dra Andrzeja K a l e t y (AŚ Kielce) pt. *Tematyka i metody popularyzacji książki na łamach „Przeglądu Powszechnego” w latach 1884–1918*, który został założony przez Towarzystwo Jezusowe w Krakowie w 1884 r. i wychodził z przerwami do 1982 r., jako miesięcznik religijny, o charakterze ogólnokulturalnym i społecznym, adresowany do elit intelektualnych – ludzi świeckich, spoza hierarchii kościelnej. Artykuł dotyczy metod popularyzacji nowości wydawniczych, książek najbardziej wartościowych, wszak w skład redakcji wchodziła Eliza Orzeszkowa odpowiedzialna za sprawy literackie. Wydawnictwo dbało również o wysoki poziom graficzny i staranny druk oraz ilustracje swoich książek.

Czasopiśmu naukowemu z zakresu nauk ścisłych jest poświęcona rozprawa dr Małgorzaty P r z e n i o s ł o (AŚ Kielce) pt. *Studia Mathematica – czasopismo naukowe matematyków lwowskich (1929–1940)* dotycząca znanej lwowskiej szkoły analizy funkcjonalnej, utworzonej przez profesorów Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. *Studia* miały charakter międzynarodowy, zawarte w nim rozprawy i artykuły były publikowane w językach kongresowych.

Drugie czasopismo naukowe opracowane zostało przez dra Alfreda T o c z k a (AP Kraków) pt. *Lwowski „Miesięcznik Heraldyczny” (1908–1915) w służbie nauk pomocniczych historii*. Autor omówił działalność wydawniczą Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie i polski dorobek na polu heraldyki, genealogii i sfragistyki i innych nauk pomocniczych. Czasopismo to dotąd spełnia rolę źródła informacji o znanych rodach i rodzinach. Jak pisze Autor – pismo to odegrało w Galicji „istotną rolę w integracji innych ośrodków i pojedynczych badaczy z tego zakresu na ziemiach polskich” przed I wojną światową.

Innemu piśmu poświęcił uwagę dr Marek B i a ł o k u r (UO) – w rozprawie pt. *„Przegląd Wszehpolski” wobec Czechów i stosunków czesko-polskich w latach 1895–1905* – organowi obozu narododemokratycznego we Lwowie i publikacjom dotyczących stosunków społecznych, politycznych, gospodarczych polsko-czeskich na przełomie XIX i XX wieku. Na łamach pisma, w wielu artykułach i wypowiedziach Czesi, jako naród bratni, byli stawiani Polakom za wzór do naśladowania. Podkreślano różnice w strukturze społecznej Polaków i Czechów, odmienne pochodzenie inteligencji, różnice w poziomie zamożności, „aktywności Czechów oraz konsekwentnej pracy, jaką wykonywali ich naukowcy na rzecz utrwalania w narodzie przekonania o bogatej, dumnej i wielowiekowej historii” narodu czeskiego.

Rozprawa dra Jerzego K u z i c k i e g o (URz) pt. *„Polska” 1848–1849 jako organ Stowarzyszenia Ziemiańskiego we Lwowie* dotyczyła czasopisma ukazującego się w okresie Wiosny Ludów od 1 sierpnia 1848 do 24 lutego 1849 roku. Odegrało ono zasadniczą rolę w propagowaniu ideologii galicyjskich ziemian i konserwatystów. Pomysłodawcą był Józef Gwalbert Pawlikowski z Medyki, a redaktorem został sprowadzony z Krakowa Hilary Meciszewski – znany wydawca, redaktor i księgarz. Czasopismo ukazywało się zaledwie kilka miesięcy, swoimi wystąpieniami w obronie języka i praw narodowości polskiej naraziło się władzom austriackim, niemieckiej i ukraińskiej ludności, jak również rządowej „Gazecie Lwowskiej”, co stało się pretekstem do zamknięcia „Polski” przez władze wojskowe we Lwowie.

Następnie mgr Piotr T r o j a n o w s k i (AP Kraków) w komunikacie nt. *„Przegląd Artystyczny”*: *organ Związku Polskich Artystów Plastyków w Krakowie* przedstawił czasopismo poświęcone sztukom plastycznym, redagowane przez Eugeniusza Gepperta i Jana Mrozińskiego. Po II wojnie Kraków stał się centrum polskiej sztuki, gromadząc uchodźców z regionów zniszczonych wojną lub pozostałych za nowymi granicami. Dołączyli do grona artystów od dawna w Krakowie osiadłych, dzieliły ich różnice pokoleniowe, odmienne szkoły i kierunki artystyczne, łączyła nadzieja na stabilizację, uzyskanie mieszkania i pracowni. „Przegląd Artystyczny” był centrum artystycznym i wystawienniczym, ośrodkiem organizacyjnym środowiska plastyków,

„podawał sprawy aktualne, wprowadzając charakter dyskusyjny”. W 1950 r. planowano przeniesienie pisma do Warszawy, gdzie miało się stać „kuźnią walki o sztukę nową, sztukę realizmu socjalistycznego”. Ogółem ukazało się 47 numerów pisma.

Z odmiennej problematyki jest rozprawa dra Czesława Michałskiego (AP Kraków) pt. *Turystyka górską, sport narciarski i taternictwo na łamach krakowsko-lwowskich czasopism do 1939 roku*. Pierwszym pismem tego rodzaju był wydany w Krakowie w 1876 r. „Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego”. Rocznik ten ukazywał się w latach 1876–1920, ogółem wyszły 42 tomy: reaktywowany został w 1992 r. pod nazwą „Pamiętnik Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego”, ukazuje się nadal. Autor opisał także inne czasopisma poświęcone tematyce górskiej: „Wierchy. Rocznik poświęcony górcom i góralszczyźnie”, ukazujący się dotąd, „Taternik” (1907–1914), „Przegląd Turystyczny” (1925–1934) oraz „Zima” – miesięcznik wydawany w latach 1929–1934 w Krakowie przez Polski Związek Narciarski, Polski Związek Hokeja na Lodzie i Polski Związek Łyżwiarski.

Kolejna publikacja dra Jerzego Seniowa (Kraków) pt. *Dzienniki krakowskie wobec zagrożenia bezpieczeństwa mieszkańców m. Krakowa po Wielkiej Wojnie (11 XI 1918 – 30 VI 1919)* przedstawia stan przestępczości kryminalnej i gospodarczej – nieodłącznego spadku po każdej wojnie. Autor oparł się na analizie kronik dzienników krakowskich: „Naprzodu” i „Nowej Reformy”. Przestępczość – kradzieże, włamania, afery gospodarcze itp. zostały opanowane dopiero w 1919 r., gdy utworzono Policję Państwową.

Następna rozprawa dotyczy najbardziej krakowskiego czasopisma, jakim był „Przekrój”, opracowana przez mgr Wandę Małtrąs (AP Kraków) pt. „Przekrój” Mariana Eilego – „jedyną takie pismo na osiemset milionów Słowian” czy „organ ćwierćinteligencji”? W tytule zostały zacytowane słowa M. Eilego, twórcy „Przekroju”, na temat fenomenu tego tygodnika „na osiemset milionów Słowian”. Autorka udowodniła, jakie czynniki wpłynęły na niezwykłą popularność tego pisma, dlaczego polscy czytelnicy „Przekroju” zachwycali się literaturą i poezją, także ci zza „żelaznej kurtyny”. Artykuły publikowane na jego łamach dotyczyły malarstwa Picassa, jazzu, filmów francuskich reżyserów „nowej Fali”, autorzy zachwycali się występami w Piwnicy pod Baranami i innymi zjawiskami kulturalnymi, upowszechnianymi przez „Przekrój”. Autorka przedstawiła również głosy krytyczne dotyczące „Przekroju”, jako organu „ćwierćinteligencji”, przytacza liczne wypowiedzi, że tygodnik był płytki, powierzchowny, „gonił za smaczkami i dostarczał czytelnikom intelektualnej papki”. Obojętnie jak krakowski „Przekrój” był oceniany, to zawsze będzie przedstawiany jako „zjawisko osobliwe”, na którym wzorowało się później wiele wydawanych magazynów. Przeniesiony do Warszawy, stał się już zupełnie innym czasopismem opinii, adresowanym do innego czytelnika.

Rozprawa pt. *Gazeta Żydów lwowskich „Chwila” w początkach niepodległości (1919–1921)* prof. dra hab. Marka Przemośło dotyczy mało znanego organu Żydowskiej Rady Narodowej we Lwowie, w języku polskim, który zaczął wychodzić w początkach niepodległości. Gazeta ukazywała się codziennie przez cały okres międzywojenny, a od lat 30. jako wydanie poranne i wieczorne. „Chwila” była dzienni-

kiem bogatym tematycznie, poruszała kwestie polityczne, ekonomiczne, kulturalne z kraju i zagranicy i wiele innych. Reprezentowała środowiska syjonistyczne, była kierowana do inteligencji nie tylko żydowskiej, ale i polskiej. Teksty publikowane na łamach tej gazety były utrzymane w spokojnym tonie, nawet problemy kontrowersyjne przedstawiano w sposób wyważony i obiektywny.

Wspomnieć jeszcze należy o dwóch rozprawach w języku ukraińskim: profesora Vasilja Pedicza (Iwanofrankiwnsk) „*Zapiski Naukogo Towaristwa im. Szewczenka*” (1892–1913), *sproba istoricno-presoznavczogo analizu* oraz Vitalija Telvaka (Drogobicz) *Ukrajinska problematika na storinkach „Kwartalnika Historycznego” (lvivskij period)*. Szkoda, że nie zamieszczono krótkiego streszczenia tych artykułów w języku polskim, lub chociaż głównych tez, gdyż ukraiński nie jest językiem powszechnie znanym.

Część czasopiśmienniczą kończy bibliografia dra Sylwestra D z i k i e g o (AP Kraków) pt. *Stan badań nad prasą Krakowa i Lwowa w latach 1990–2005*, w której zostały udokumentowane publikacje dotyczące prasy i czasopism tych miast, wydane w Polsce po 1990 roku. Są to publikacje pracowników naukowo-dydaktycznych Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa wydane nakładem Akademii Pedagogicznej w Krakowie za ostatnie 15 lat. Jest to dorobek imponujący – jak obliczył Autor – liczący „blisko 200 istotnych publikacji”, które następnie scharakteryzował, najpierw omawiając publikacje zwarte dotyczące prasy krakowskiej, następnie lwowskiej. Podkreślił, że do podjęcia tematu prasy Lwowa i Kresów Wschodnich bardzo aktywnie przyczyniły się cykliczne konferencje naukowe podejmowane z inicjatywy i starań prof. zw. dra hab. Jerzego J a r o w i e c k i e g o zatytułowane: *Kraków – Lwów: książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, tom I–VI, a od t. VII – kontynuowane pod red. prof. dr hab. Haliny K o s ę t k i.

Część IV zatytułowana *Problemy kultury literackiej XIX i XX wieku* zawiera 7 rozpraw poświęconych literaturze i szeroko pojętej kulturze. Rozpoczyna ją Tomasz R a t a j c z a k (Uniwersytet Zielonogórski) referatem pt. *Pieśni religijne w galicyjskim obiegu jarmarczno-odpustowym (XIX–XX w.)*, będące beznutowymi nośnikami pieśni nabożnych (hymny, lamenty, westchnienia, żale, akty skruchy, odmiany pieśni popularnych), najczęściej w formacie 22x16 cm lub 16x12 cm. Autor zwrócił uwagę na niezbyt wyszukane opracowanie edytorskie tych wydawnictw, gdzie ilustracje nie zawsze odpowiadały prezentowanej treści, a autor był anonimowy. Wyszczególnił wśród nich: teksty liturgiczne (zwane mszalnymi), paraliturgiczne i pozaliturgiczne. Poddał analizie główne motywy: pasyjny, pobożność maryjną, ochronę świętych, prośby pątników o wstawiennictwo Matki Bożej u Jej Syna, prorocstwa, przepowiednie, sąd ostateczny, cudowne obrazy, figury, świętych itp. Wymienił ich funkcje: kompensacyjną, dydaktyczną, estetyczną, ludyczną. Ratajczak skonstatował, że pieśni obiegu jarmarczno-odpustowego stanowiły istotne uzupełnienie rozprawdzanych w XIX i pierwszej połowie XX wieku modlitewników.

Następna rozprawa pt. *Adam Mickiewicz we wspomnieniach zamieszczonych w „Gazecie Lwowskiej” i lwowskim „Ruchu Literackim” w latach 1874–1878* dra Michała Z i ę b y (AP Kraków) ukazuje apele ludzi kultury do osób bliskich wiesz-

czowi, by pisali wspomnienia o poecie, ukazując go potocznie takim, jaki był w rzeczywistości, bez afektacji i eksponowania plotek. Przytacza pochlebną opinię Klemensa Kanteckiego o Teofilu Lenartowiczu zawartą w jego wspomnieniach o Mickiewiczu, stawiając za wzór rzetelności. Omawia wspomnienia Marii Goreckiej, dotyczące pierwszego pobytu Mickiewicza w Paryżu i Lozannie. Dementuje rozmaite pogłoski i anegdoty dotyczące poety. Analizuje *Wspomnienia o Adamie Mickiewiczu* napisane stylem gawędziarskim, pełnym emocji, barwnie przez Alojzego Ligęzę Niewiarowicza, osobę zaprzyjaźnioną z poetą, dając obraz człowieka niepospolitego, uczciwego, wrażliwego, wiernego w przyjaźni, odważnego w myśli i działaniu. Zięba zaznaczył, że wspomnienia Bohdana Zalewskiego, Marii Goreckiej, Alojzego Ligęzy Niewiarowicza, Teofila Lenartowicza we fragmentach prezentowane na łamach czasopism lwowskich ukazywały się równolegle w kraju i za granicą również jako druki zwarte i podał ich bibliografię.

Kolejna publikacja Dariusza K u ź m i n y (UW) zatytułowana *Stanisław Załęski – pisarz i publicysta krakowski* prezentuje sylwetkę jezuity, wybitnej osobowości Kościoła w Polsce na przełomie XIX i XX wieku, pracującego we Lwowie i Krakowie, który przyczynił się do rozwoju piśmiennictwa polskiego na tym obszarze. Praca oparta jest na materiałach źródłowych pochodzących z Archiwum Prowincji Małopolskiej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie, dotychczas pomijanych w opracowaniach o Załęskim. Autor omówił lata młodości przyszłego jezuity, nowicjat, studia filozoficzne i teologiczne, zainteresowania historią Polski, działalność pisarską i publicystyczną oraz duszpasterską, banicję w Jarosławiu, pobyt w Nowym Sączu, we Lwowie.

Rozprawa dr Marii J a z o w s k i e j-G u m u l s k i e j (AP Kraków) pt. „*Dzieci Lwowa*” *Heleny Zakrzewskiej – dokumentem literackim epoki* przypomina dzieło patriotycznej pisarki dwudziestolecia międzywojennego, usuniętej z bibliotek w okresie PRL. Wydawanie książek Zakrzewskiej wznowiło dopiero w 1990 r. warszawskie wydawnictwo Pegaz publikacją *Białe róże: powieść dla młodzieży z czasów inwazji bolszewickiej*. Od 2003 r. książki pisarki ukazują się w Polskim Wydawnictwie Encyklopedycznym w Radomiu. W 2004 r. wydano *Dzieci Lwowa*, obrazujące cierpienia dzieci w okresie okupacji Lwowa na przełomie lat 1914 i 1915 oraz bohaterstwo najmłodszych obrońców Polski i polskiego Lwowa w listopadzie 1918 r. W swoich opowieściach pisarka ukazuje wojnę jako katastrofę, zło, demoralizację. Jednocześnie oddaje hołd „orłom”, czyli studentom, gimnazjalistom, skautom, batarom, dzieciom Lwowa. Kazimierz Króliński w pierwszej syntezie literatury dla dzieci i młodzieży, wydanej we Lwowie w 1927 r. napisał, że utwory powstałe na przełomie wieków „wychowały silne i zdrowe pokolenia nowożytnych bohaterów w czasie wielkiej wojny, a przede wszystkim »orłota« lwowskie i uczestników »Cudu nad Wisłą«. Zakrzewska popularyzowała najważniejsze wartości, takie jak: wewnętrzna wolność, godność, honor, gotowość do poświęceń i ofiary, poczucie służby, umiłowanie wolności, patriotyzm.

Dr Adam B a ń d o (AP Kraków) poruszył *Problematykę „dziesiątej muzy” na łamach „Ilustrowanego Kuriera Codziennego” w latach 1918–1939*. Ukazał tło hi-

storyczne, które umożliwiło zaistnienie rozmaitych prądów artystycznych w XIX i XX wieku w Krakowie oraz otwarcie na nowinki, jakim był film. Pierwszy w Polsce pokaz wynalazku braci Lumière odbył się w Krakowie 14 XI 1896 r. Film na łamach „Ikaca” na stałe zagrościł jednak dopiero na przełomie lat 1924 i 1925. Propagowano w wyodrębnionych rubrykach (*Z ekranu – przegląd tygodniowy*, *Kurier filmowy*) wiedzę o sztuce filmowej, zamieszczano recenzje, reklamy, repertuar krakowskich kin, wiersze na temat filmu, cykle felietonów (M. Jakubowskiego), ciekawostki pochodzące od zagranicznych korespondentów dziennika, doniesienia z życia sławnych aktorów i twórców kina. Bańdo stwierdził, że w latach 1927–1939 problematyka filmowa rzadziej gościła w „IKC” niż w poprzednim okresie, co wynikało z faktu przejęcia jej przez specjalny dodatek „Kurier Filmowy”, który w latach 30. skupił się głównie na plotkach i sensacjach, choć zamieszczał również informacje o kondycji kina, zagrożeniach zalewem „filmowej tandety”, skutkach rozwoju filmu dźwiękowego.

Za szczególnie interesujący uznać należy referat Krzysztofa Woźniaka o w s k i e g o (AP Kraków) pt. *Wojenne książeczki Magdaleny Samozwaniec*. Autor podał zestawienie dorobku humorystyczno-satyrycznej pisarki oraz powolne przystosowanie się tej niezależnej, przywykłej do dobrobytu kobiety do warunków życia w okupowanym przez Niemców Krakowie w czasie II wojny światowej. Zauważył, że „Jedynym sposobem zaistnienia w dozwolonym przez hitlerowców szcątkowym polskim jawnym ruchu literacko-wydawniczym Generalnego Gubernatorstwa, który w zasadzie nie budził w patriotycznych kręgach społeczeństwa podejrzeń o kolaborację z okupantem było uprawianie literatury dla dzieci”. M. Samozwaniec postanowiła, z przyczyn materialnych, stworzyć książeczki dla dzieci. Księgarnia Stefana Kamińskiego wydała w 1942 r. debiut M. Samozwaniec w dziedzinie literatury dziecięcej, zbiór 16 utworów wierszowanych pt. *Królowna Śmieszka*, ukazujący jej zamiłowanie do żartu, kpiny oraz parodii, a stroniący od natrętnego dydaktyzmu, posługujący się groteskowym wyolbrzymieniem, wykorzystaniem semantycznej wieloznaczności brzmiących identycznie słów oraz posługujący się dosłownie zastosowanym obiegowym zwrotem frazeologicznym lub przysłowiowym.

Kolejną publikacją Samozwaniec, tym razem konspiracyjną, wydaną własnym nakładem przez przyjaciela pisarki, Zygmunta Niewidowskiego w 1943 r., były całkowicie apolityczne, w większości frywolne i erotyczne fraszki – *Fraszki Magdaleny Samozwaniec wiek XX*, odbite nader skromnie na grubym powielaczowym papierze, oprawione w jasnoniebieski i zielony karton. Publikacja miała 13 stron formatu A4, obejmowała 30 bezpruderyjnych fraszek odnoszących się do spraw damsko-męskich. Tomik zrobił furorę wśród znajomych i podreperował wojenny budżet autorki.

Część IV zamyka artykuł Jolanty Chwastyk-Kowalczyk (AŚ Kielce) zatytułowany *Wybrane problemy kultury Krakowa i Lwowa na łamach londyńskiego „Dziennika Polskiego” i „Dziennika Polskiego i Dziennika Żołnierza” w latach 1940–1955*. Autorka podjęła problemy: grabieży polskich księgozbiorów przez okupantów hitlerowskich (Biblioteka Narodowa, Biblioteka Jagiellońska, Biblioteka Krasińskich, Biblioteka Uniwersytecka) oraz sowieckich (Zakład Narodowy im. Ossolińskich) w czasie II wojny światowej; apelu o gromadzenie w ramach Fun-

duszu Kultury Narodowej zbiorów do bibliotek w Polsce powojennej; losów polskich skarbów kultury narodowej z Zamku Królewskiego w Warszawie; dowodów wykazujących historyczną przynależność Lwowa i Wilna oraz całych Kresów Wschodnich do Polski; powrót zagrabionego przez Niemców Ołtarza Wita Stwosza do Krakowa w 1946 r.; grabieży przez Sowieców kolekcji polskich dzieł sztuki. Jako ciekawostkę potraktować można felieton wspomnieniowy Zygmunta Nowakowskiego z 1955 r. na temat 60-lecia otwarcia Teatru im. Juliusza Słowackiego w Krakowie, w którym opisuje nieznanne szczegóły związane z tym wydarzeniem oraz barwne postaci Jana Matejki i Stanisława Wyspiańskiego.

Pokłosa tych spotkań naukowych są wydawane drukiem w zbiorach rozpraw, artykułów i komunikatów naukowych, wygłoszonych w postaci referatów, co w znaczący sposób pobudza pracowników innych uczelni do prowadzenia badań związanych z głównym tematem konferencji, a potem znajduje swoje odbicie w publikacjach. Do końca 2006 roku ukazało się już 8 tomów, w których zamieszczono ogółem 161 publikacji 110 autorów, wielu z nich bierze udział od początku organizowania konferencji, co roku przybywa nowych, młodych badaczy, np. w tomie VIII przybyło ich 45.

Tom VIII *Kraków – Lwów: książki czasopisma – biblioteki* jest cennym dorobkiem z zakresu dyscyplin wymienionych w podtytule, ale ma też swoje braki, czy też niedopracowania: chodzi o układ rozpraw i artykułów w każdej części. W prezentowanym zbiorze jest on zamierzony jako chronologiczny, a w druku stał się dosyć dowolny, ze względu na znaczną liczbę publikacji. Byłoby wskazane wyodrębnić w nich trzy podrodziały: Kraków, Lwów i rozprawy łączone krakowsko-lwowskie, zamieszczać w ich publikacje według chronologii wydawniczej, tak jak to uczynił w swojej bibliografii dr S. Dziki. Ułatwiłoby to czytelnikom odszukanie interesujących ich publikacji.

Druga uwaga dotyczy tabel, które nie we wszystkich rozprawach są prawidłowe, w wielu brakuje źródeł opracowania i nie wiadomo, czy to są prace autorskie, czy też zaczerpnięte z innych źródeł. Niezbyt ściśle nazewnictwo: fotografia nie jest ryciną, która jak sama nazwa wskazuje, pochodzą od rytej matrycy jako drzeworyty lub miedzioryty. W wielu publikacjach razi styl osobisty „ja, w swojej pracy”, „chcę podkreślić” „zgłaszam”, „przypomnę”, „przedstawię”, „chciałem” itp., podkreślanie własnej roli, wysuwanie swoje „ego” ponad treść tekstu. Czytelnicy domagają się spokojnej relacji z badaniami. Następnym zjawiskiem, który również razi – to nadużywanie spójnika „iż” usuniętego z języka polskiego jeszcze w dwudziestoleciu międzywojennym. Profesor Jan Miodek z Wrocławia w swoich audycjach telewizyjnych „Ojczyzna–polszczyzna” nazywa ten spójnik przestarzałym i „nieznośnym stylistycznie”, jeżeli już nie można inaczej, radzi go stosować najwyżej dwa razy na 50 stron druku. W niektórych

rozprawach nie zawsze są dokończone przypisy bibliograficzne, czy źródłowe, które w trakcie pisania zostawiono „na później do ustalenia” i w końcu zapomniano. Usterki te w niczym nie umniejszają wartości poznawczej i naukowej tomu poświęconego książce, bibliotece i czasopismom Krakowa i Lwowa.

Ten ciekawy i wartościowy zbiór rozpraw, artykułów i komunikatów na temat Krakowa i Lwowa w XIX i XX wieku jest nie tylko kompendium wiedzy o nich, ale również sygnalizuje najistotniejsze problemy badawcze, które należy podejmować.